

ПРО ЕНЦИКЛОПЕДІЮ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

«Енциклопедія української діаспори» (далі — ЕУД) — універсальний енциклопедичний довідник про минуле й сучасне українців, які проживають поза межами України. Укладачі енциклопедії під поняттям «українська діаспора» розуміють як вихідців з українських земель (разом з їхніми нащадками), розпорошених по різних країнах і континентах в результаті еміграції, так і українців, що живуть на етнічних українських землях, що нині належать до інших держав, сьогодні це суміжні з Україною території. До діаспори зараховують і тих людей, які й не вважають вже себе українцями (наприклад, згідно з опитуванням під час перепису населення), проте достовірно відомо, що вони мають українське походження. Зрештою, у цьому виданні до діаспори віднесено і тих осіб, які генетично жодним чином не пов'язані з Україною, та мають стосунок до неї своєю результативною справою.

ЕУД вважається першою широкою енциклопедією про українську діаспору. Хоча, насправді, як зазначає Р. Доценко¹, тут буде доречно згадати багатотомну «Енциклопедію українознавства», укладання якої також займалися фахівці з Наукового товариства імені Шевченка закордоном, а тому закономірно, що в ній міститься чимало відомостей про українську діаспору. Саме створення «Енциклопедії українознавства», укладання якої розтягнулося на ціле покоління, зумовило необхідність появи окремого енциклопедичного видання про українську еміграцію. Про це не раз висловлювався керівник проекту «Енциклопедія українознавства» В. Кубійович.

Конкретних обрисів цей намір набув у 80-ті роки ХХ ст., коли й почалися безпосередні заходи до його здійснення. Розпад СРСР і постання незалежної України були додатковими імпульсами для укладання діаспорної енциклопедії, до якої тепер з'явилася змога долучити й окремий том про так звану східну діаспору (на території колишнього Союзу).

Загалом ЕУД заплановано опублікувати в семи томах. Серед них: «Сполучені Штати Америки» (перший том), «Канада» (другий

¹ Доценко Р. Розкоші і злидні української енциклопедизації (на прикладі 4 тому Енциклопедії української діаспори) // Пам'ятки України. — 2001. — № 1–2. — С. 169–176.

том), «Південна Америка» (третій том), «Австралія, Азія, Африка» (четвертий том), «Західна Європа» (п'ятий том), «Середньо-Східна Європа» (шостий том) і «Країни колишнього СРСР» (сьомий том). Отже, як бачимо, в планах укладців ЕУД охопити абсолютно всі еміграційні українські осередки.

Найшвидше назбирали матеріал до четвертого тому про діаспору з Австралії, Азії та Африки. Треба сказати, що переважна більшість статей у цьому томі — про українську діаспору в Австралії. Незважаючи на те, що ця діаспора — одна з найчисельніших, водночас вона й одна з найбільш згуртованих. Українці в Австралії є виразно національно свідомою спільнотою, зі значними досягненнями в різних сферах життя, зі збереженими своїми етнічно-культурними особливостями. Тому том² про австралійську діаспору (разом з азійською й африканською) світ побачив найпершим (1995 року).

Справді, українська спільнота в Австралії займає особливе місце серед української діаспори. Складаючись лише з 34 тисяч жителів українського походження, вона у другій половині ХХ століття досягла таких значних успіхів у громадському та культурному житті, що їх можна порівняти лише з досягненнями багатомільйонної північноамериканської української діаспори, яка недавно відсвяткувала столітній рубіж на тому континенті. На жаль, ситуація сьогодні дещо інакша. У зв'язку з тим, що за останні 40 років не було нових міграційних хвиль, нині українське життя поступово асимілюється з загальноавстралійським.

Одночасно з четвертим активно готувався перший том³ про українство у США. Та з'явився він лише через 14 років (перша частина тому — 2009 року, друга частина — 2012 року). У загальних рисах том про США подібний до четвертого тому. Він наслідує «австралійське» видання за своєю структурою, підбиранням матеріалів і їх презентацією.

Зокрема, в опублікованих томах можна виділити такі типи енциклопедичних статей:

- життєписи визначних людей різних професій. Сюди ввійшли статті як про тих, хто народився в Україні, а потім сам чи з батьками емігрував, так і про тих, хто народився вже в країні еміграції його батьків, дідів, а то й прадідів. Можемо говорити, що в енциклопедії охоплено представників усіх чотирьох хвиль еміграції;

- описи адміністративних одиниць — міст, штатів, провінцій чи інших регіональних утворень, де компактно поселилися українці. Ці місця поселення є важливими з погляду української присутності (церковна громада, світські організації, школи, професійні пам'ятки архітектури, історичне минуле, пов'язане з українською громадою, тощо);

- описи центральних суспільних організацій і товариств різного типу, а також місцевих, що існують під окремою назвою і чимось відзначилися: брат-

² Енциклопедія української діаспори: У 7-ми т. / Ред. В. Маркус. — Т. 4. — К.; Нью-Йорк; Чикаго; Мельборн, 1995.

³ Енциклопедія української діаспори: У 7-ми т. / Ред. В. Маркус. — Т. 1. — Ч. 1. — Нью-Йорк; Чикаго, 2009; Енциклопедія української діаспори: У 7-ми т. / Ред. В. Маркус. — Т. 1. — Ч. 2. — Нью-Йорк; Чикаго, 2012.

ські, громадські, політичні, виховні, молодіжні, студентські, жіночі, спортивні, кооперативні, мистецькі, музичні, літературні, професійні тощо;

- описи установ, що сприяють зростанню українства в культурному, економічному, релігійному, освітньому, фінансовому, науковому планах, зокрема й такі, що не є українськими, але стосуються українства;

- огляди українськомовних й іншим мовами друкованих ЗМІ, зокрема газет, журналів, різноманітних вісників, бюлетенів тощо, а також радіостанцій, телепрограм, присвячених українському життю і створених українцями або таких чужинських, що приділяли значну увагу українській проблематиці;

- тематичні статті про події та явища, що відіграли певну роль у житті діаспори (наприклад, такі гасла: Тиждень поневолених народів; Тисячоліття хрещення України; Пам'ятники; Цвинтарі; Фундації; Зв'язки з Україною; Асиміляції; Мовна практика; Філателія тощо).

Українці переселялися у США, шукаючи кращої долі, або з політичних причин. Спочатку це були селяни, робітники. Після Другої світової війни значною стала також частка інтелігенції. На відміну від Канади українці в США одразу ж осідали в містах. Нині кількість громадян США українського походження становить, за різними даними, від 0,5 до 2 мільйонів людей. Проживають вони здебільшого в штатах Пенсильванія, Нью-Йорк і Нью-Джерсі. Та в цілому географія українців у США широка. Кожна місцевість, у якій живе кількасот українських іммігрантів різних поколінь й існує якесь організоване життя (релігійні громади, якась світська організація тощо), обов'язково представлені в ЕУД.

Загалом у США українці живуть і працюють вже понад 130 років. Тому про українську діаспору правильно говорити лише в історичній перспективі. Кожен період і кожна «хвиля іммігрантів» мала свої проблеми й особливості. Життя діаспори є певною мірою віддзеркаленням рідного краю. Зміни, які відбувалися в Україні, екстраполювалися позитивно чи негативно на життя діаспори, і навпаки. Все це становить складну мозаїку процесів, які позначилися на релігійній, політичній, суспільно-громадській і культурній сферах діаспори. І все це намагалися відобразити укладачі в діаспорній енциклопедії.

Окремо варто зупинитися на питанні про те, чому перший том було опубліковано пізніше за четвертий. Так, зокрема, серед проблем, які гальмували укладання тому про США, автори в передмові⁴ називають такі:

- політичні зміни на материку та всередині власне діаспори; незалежність України як основна її політична зміна;

- демографічні зміни в українській діаспорі в США (упродовж останніх десяти років українські іммігранти з так званої четвертої хвилі кількісно перевищили повоєнну імміграцію);

- на відміну від попередньої хвилі, нові іммігранти — це люди переважно молодшого і середнього віку, з тенденцією природного доповнення;

⁴ Маркусь В. Передмова // Енциклопедія української діаспори: У 7-ми т. / Ред. В. Маркусь. — Т. 1. — Ч. 1. — Нью-Йорк; Чикаго, 2009.

- структура українського суспільства змінилася, стабілізувалася; якщо раніше виникало питання про зміну поколінь у громаді, то тепер актуальним є лише питання долучення до діаспорної громади;

- внесок новоприбулих у життєдіяльність української спільноти в США;

- природний відхід в інший світ творчої інтелігенції з попередньої хвилі іммігрантів, що позначилося на складі співробітників ЕУД;

- ресурси діаспори отримали нові напрямки призначення. Якщо раніше всі засоби йшли на підтримку наукового, культурного, політичного життя в діаспорі, то тепер — на Україну (політична, освітня допомога);

Цей перелік проблем і труднощів можна продовжувати. Наприклад, варто згадати про проблеми, пов'язані з статтями про персоналії. Так, робота в цьому напрямку спочатку велася відповідно до перепису населення США 1989 року. Та 2000 року⁵ було проведено новий перепис населення в країні. Оскільки багато гасел було написано до опублікування нового перепису, то після 2000-го року з'явилася велика додаткова робота з актуалізації відомостей про ці особи.

Томи ЕУД укладаються за такими методичними принципами:

- алфавітна система структурування статей;
- застосування скорочень;
- подання в дужках географічних назв чи осіб іншомовної транскрипції, якщо цього вимагає уточнення;

- подання у блоці «Література» лише найважливіших;
- оперування метричною системою міри, навіть попри те, що в США вона не поширена;

- зазначення авторства повністю, якщо стаття складається з понад 30 рядків; якщо обсяг статті від 15 до 30 рядків, то авторство зазначається за допомогою ініціалів. Якщо стаття складається з менше 15 рядків, то авторство не вказується;

- зазначення географічного положення і відстані від найближчої столиці штату чи іншого великого міста в описі осель і міст;

- збереження правописних норм Г. Голоскевича 1929 року в написанні статей, а також орієнтація на мовні норми «Енциклопедії Українознавства».

Підбиваючи підсумки про особливості укладання й появи перших томів ЕУД, варто сказати, що ідейний задум цієї багатотомної енциклопедії, робота над укладанням якої продовжується, полягає в загальному висвітленні суспільно-громадської, політичної, наукової, суспільної, культурної, релігійної та інших сфер українців за межами України. Концепція енциклопедії передбачає акумулювання інформації про українських емігрантів — про їхню плідну діяльність, талановитість, про їхній внесок у розвиток власної справи (тієї галузі, в якій займалася людина) або справи українського значення — зі всіх осередків української діаспори.

⁵ Відповідно до результатів перепису 2000 р. у США проживало близько 893 тисяч осіб українського походження (0,3% від загальної кількості населення країни).